CHO'NTAGIMIZDAGI KUTUBXONA VA O'QILMAY QOLAYOTGAN TAFAKKUR: RAQAMLI DAVRDA MUTOLAA TAQDIRI

Erkinova Samira Baxriddinovna
SamDChTI 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Maqolada raqamli kommunikatsiya sharoitida mutolaa madaniyatining o'zgarishi, yoshlar diqqatini boshqarish muammosi hamda bosma va elektron matnni o'qishning pedagogik imkoniyatlari nazariy-tahliliy jihatdan o'rganiladi. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish, badiiy matnni talqin etish va raqamli ta'lim resurslari imkoniyatlarini umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Xalqaro tadqiqotlar ekran va qog'oz orqali o'qish samaradorligi matn turi, topshiriq maqsadi va o'qish sharoitiga bog'liqligini ko'rsatadi. Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy va Abdulla Qahhor merosi misolida badiiy mutolaaning axloqiy va tanqidiy tafakkurni rivojlantirishdagi ahamiyati asoslanadi. Natijada raqamli qulaylikni chuqur o'qish, mustaqil tahlil va axborot ishonchliligini baholash ko'nikmalari bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: raqamli mutolaa, kitobxonlik madaniyati, bosma kitob, elektron matn, chuqur o'qish, diqqat, tanqidiy tafakkur, yoshlar, axborot savodxonligi, badiiy adabiyot.

Аннотация: В статье рассматриваются изменения культуры чтения в условиях цифровой коммуникации, проблема управления вниманием молодёжи, а также образовательный потенциал печатных и электронных текстов. Использованы сравнительный анализ научной литературы, интерпретация художественных произведений и обобщение возможностей цифровых образовательных ресурсов. Исследования показывают, что результативность чтения с экрана и с бумаги зависит от типа текста, учебной задачи и условий чтения. На примере творческого наследия Абдуллы Авлони, Абдуллы Кадыри и Абдуллы Каххара раскрывается значение художественной литературы для нравственного становления и развития критического мышления. Предлагаются практические подходы к сочетанию преимуществ цифрового доступа с вдумчивым чтением, самостоятельным анализом и проверкой достоверности информации.

Ключевые слова: цифровое чтение, культура чтения, печатная книга, электронный текст, глубокое чтение, внимание, критическое мышление, молодёжь, информационная грамотность, художественная литература.

Abstract: This article examines changes in reading culture in the context of digital communication, the challenges of managing young readers' attention, and the educational potential of printed and electronic texts. The study adopts a qualitative analytical approach combining a comparative review of scholarly research, interpretation of selected literary works, and an assessment of digital learning resources. Existing evidence suggests that comprehension across print and screen media depends on text type, task demands, and reading conditions. The works of Abdulla Avloniy, Abdulla Qodiriy, and Abdulla Qahhor are considered to demonstrate how literary reading contributes to ethical reflection and critical thinking. The article proposes practical ways to combine the

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

accessibility of digital resources with sustained reading, independent interpretation, and the evaluation of information credibility.

Keywords: digital reading, reading culture, printed books, electronic texts, deep reading, attention, critical thinking, young people, information literacy, literary education.

KIRISH

Raqamli texnologiyalar kundalik axborot almashinuvi, ta'lim va madaniy iste'molning ajralmas qismiga aylangan bir sharoitda mutolaa tushunchasi ham yangi mazmun kasb etmoqda. Smartfon bir vaqtning o'zida xabar almashish, videomaterial ko'rish, darslik izlash, ilmiy maqola o'qish va badiiy asar bilan tanishish vositasi vazifasini bajaradi. Biroq texnik jihatdan katta hajmdagi matnlarga kirish imkoniyatining mavjudligi ulardan muntazam, maqsadli va teran foydalanilayotganini anglatmaydi. Shu bois raqamli muhitdagi asosiy ilmiy muammo kitoblarning qog'ozdan ekranga ko'chishi bilangina emas, balki o'quvchining matn bilan ishlash strategiyasi o'zgarishi bilan bog'liqdir.

Matnni tez ko'zdan kechirish, muhim kalit so'zlarni ajratib olish va havolalar orasida harakatlanish raqamli axborot muhitida foydali faoliyat hisoblanadi. Ammo ayni strategiyalar murakkab badiiy yoki ilmiy matnning izchil mantiqini anglash uchun har doim yetarli bo'lavermaydi. Z. Liu raqamli matn o'qish amaliyotida ko'z yugurtirish, saralash va fragmentar o'qishning kuchayishini qayd etgan [7,70]. N. Baron esa texnologik qulaylik hamda uzoq davom etadigan diqqatli mutolaa orasidagi taranglikni alohida muammo sifatida ko'rsatadi [8,15].

Maqolaning maqsadi - yoshlar kitobxonligi haqidagi muhokamani «bosma kitob yoki telefon» tarzidagi sodda qarama-qarshilikdan chiqarib, mutolaaning sifat mezonlari, o'qish muhiti, badiiy adabiyotning tarbiyaviy imkoniyatlari va raqamli resurslardan ongli foydalanish o'rtasidagi aloqani ilmiy asosda tahlil qilishdir. Buning uchun uch savol qo'yiladi: raqamli o'qish bosma mutolaadan qaysi jihatlari bilan farqlanadi; badiiy matn mustaqil tafakkurni shakllantirishga qanday xizmat qiladi; elektron resurslardan samarali foydalanish uchun qaysi pedagogik sharoitlar zarur?

MATERIALLAR VA METODLAR

Mazkur ish nazariy-tahliliy maqola bo'lib, unda muallif tomonidan alohida so'rovnoma, tajriba yoki statistik kuzatuv o'tkazilgani da'vo qilinmaydi. Asosiy material sifatida bosma va ekran orqali o'qish samaradorligiga bag'ishlangan ilmiy maqolalar, xalqaro tashkilotlarning o'qish savodxonligi hamda ta'lim texnologiyalariga doir nashrlari, o'zbek ma'rifatparvarligi va badiiy nasr namunalari hamda O'zbekiston Milliy kutubxonasining elektron xizmatlari haqidagi ochiq ma'lumotlar olindi.

Tadqiqotning metodologik asosini manbalarni tematik guruhlash, qiyosiy tahlil, kontekstual talqin va mazmuniy umumlashtirish tashkil etadi. Birinchi bosqichda bosma hamda ekran orqali o'qish bilan bog'liq empirik tadqiqot va meta-tahlillar natijalari solishtirildi. Ikkinchi bosqichda Abdulla Avloniyning ma'rifiy qarashlari, Abdulla Qodiriyning «O'tkan kunlar» romani va Abdulla Qahhorning «O'g'ri» hikoyasi yoshlarning axloqiy-mushohadaviy mutolaasi nuqtayi nazaridan talqin qilindi. Uchinchi bosqichda raqamli kutubxonalar va ta'lim muhitiga oid amaliy xulosalar ishlab chiqildi. Ushbu yondashuvda xalqaro tadqiqotlardagi xulosalarni O'zbekiston yoshlari haqida bevosita statistik dalil sifatida ko'rsatmaslik tamoyiliga rioya qilindi.

NATIJALAR VA TAHLIL

1. Raqamli muhitda mutolaa strategiyalarining o'zgarishi

An'anaviy kitobxonlikda o'quvchining faoliyati odatda muayyan asar doirasida tashkil topadi: undagi obrazlar, voqealar, badiiy detallarning izchilligi va muallif fikri matnning oldingi hamda

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

keyingi qismlari bilan munosabatda idrok etiladi. Raqamli muhitda esa matn ko'pincha boshqa xabarlar, reklama, giperhavola yoki bildirishnomalar bilan yonma-yon joylashadi. Bu holat o'qishning parchalangan shakllarini kuchaytirishi mumkin, biroq ularning paydo bo'lishi har bir o'quvchida bir xil natijaga olib keladi degani emas. O'qishning mazmuni qurilma turidan tashqari maqsad, material va ish tartibiga ham bog'liq [3,17].

Masalan, adabiy asar haqidagi qisqa videoning mavjudligi asarning mavzusiga qiziqish uyg'otishi mumkin. Ammo video orqali asosiy syujet haqida tasavvur hosil qilish bilan to'liq matnni o'qib, qahramon xatti-harakatlarini baholash bir xil intellektual amaliyot emas. Birinchi holatda tayyor sharh qabul qilinsa, ikkinchisida matn dalillari asosida mustaqil xulosa chiqarishga ehtiyoj tug'iladi. Shu sababli o'qishning sifat ko'rsatkichi faqat matn bilan tanishish tezligi yoki ko'rilgan kontent miqdori bilan cheklanmasligi kerak.

OECDning raqamli dunyoda o'qish savodxonligiga bag'ishlangan hisobotida o'quvchining turli manbalarni taqqoslash, ma'lumot ishonchliligini tekshirish va faktni fikrdan farqlashi muhim kompetensiyalar sifatida yoritilgan [9]. Ushbu yondashuv nuqtayi nazaridan mutolaa axborot olish bilan birga uning kelib chiqishi, dalillari va maqsadini tahlil qilishni ham qamrab oladi. Demak, raqamli savodxonlikni kitobxonlik madaniyatiga qarshi qo'yish o'rniga ularni bir-birini to'ldiradigan jarayonlar sifatida qarash maqsadga muvofiqdir.

2. Bosma kitob va ekran: tadqiqotlar natijalarining qiyosiy talqini

Bosma va elektron o'qishning qaysi biri samaraliroq ekani haqidagi savolga barcha vaziyatlar uchun bitta javob berib bo'lmaydi. P. Delgado va hammualliflari meta-tahlilida qog'ozda o'qishning matnni tushunish bo'yicha afzalligi kuzatilgani, biroq ushbu natija matn turi va vaqt omiliga qarab o'zgarishi qayd etilgan [1,25]. V. Clintonning tizimli sharhi ham ma'lum sharoitlarda bosma shakl foydasiga farqlar bo'lishini ko'rsatadi [2,88]. Bu xulosalar elektron matn umuman samarasiz degan da'voni emas, balki pedagogik vazifa uchun qulay formatni tanlash zaruratini anglatadi.

A. Mangen, B. Walgermo va K. Brønnick tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda bir xil matnlarni bosma va ekran shaklida o'qigan o'quvchilar natijalari solishtirilgan; tekshirilgan sharoitda bosma matn bilan ishlagan guruhning tushunish ko'rsatkichlari yuqoriroq bo'lgan [4,61]. R. Ackerman va M. Goldsmith tadqiqoti esa o'qish vaqti mustaqil boshqarilganda ekran bilan ishlashdagi metakognitiv nazoratning ahamiyatini ko'rsatgan [6,18]. Shunday qilib, farqni faqat matn tashuvchisining jismoniy ko'rinishi bilan izohlash yetarli emas: vaqtni rejalash, o'zini tekshirish va topshiriqni nazorat qilish kabi jarayonlar ham hisobga olinishi kerak.

M. Furenes, N. Kucirkova va A. Busning bolalar kitobxonligiga doir meta-tahlili elektron kitobning ayrim interaktiv xususiyatlari matn mazmuniga xizmat qilganida foyda berishi mumkinligini, qo'shimcha unsurlar esa ba'zan chalg'ituvchi omilga aylanishini ko'rsatgan [5,483]. Binobarin, ekranlashtirilgan asarning pedagogik sifati uning elektron shaklda bo'lishigagina emas, balki matn, izoh, tasvir va navigatsiyaning qanday tashkil etilganiga ham bog'liq. Ilmiy xulosa shundan iboratki, tanqidiy mutolaa uchun mos texnik va metodik sharoit yaratilsa, raqamli resurslar bosma kitobning muqobili emas, balki uni to'ldiruvchi vosita bo'la oladi.

3. Ma'rifatparvarlik merosi va badiiy mutolaaning tarbiyaviy vazifasi

O'zbek ma'rifatparvarlik tafakkurida ilm olish faqat ma'lumot to'plash emas, balki shaxsning axloqiy kamoloti va jamiyatdagi mas'uliyatiga daxldor jarayon sifatida tushuniladi. Abdulla Avloniyning «Turkiy guliston yoxud axloq» asari ana shu qarashlarni mujassamlashtiruvchi manbalardan biridir [11]. Asar mohiyatidan kelib chiqadigan dolzarb savol quyidagicha ifodalanadi:

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

o'quvchi egallagan bilimini qanday xulqiy, intellektual va ijtimoiy faoliyatga aylantirmoqda? Bu savol raqamli ta'lim sharoitida ham o'z ahamiyatini yo'qotmaydi.

Badiiy adabiyotning o'ziga xosligi shundaki, u axloqiy muammoni faqat qoida yoki shior shaklida emas, balki qahramonlar taqdiri, qarama-qarshi tanlovlar va murakkab ijtimoiy vaziyatlar orqali ifodalaydi. Abdulla Qodiriyning «O'tkan kunlar» romanida shaxsiy muhabbat, oilaviy munosabat va ijtimoiy urf-odatlar o'rtasidagi ziddiyatlarni o'qish asnosida o'quvchi voqeani turli nuqtayi nazardan baholash imkoniga ega bo'ladi [12]. Bu yerda mutolaaning qiymati syujetni eslab qolish bilangina emas, xarakterlarning qarori, davr manzarasi va muallif badiiy munosabatini talqin qilish bilan belgilanadi.

Abdulla Qahhorning «O'g'ri» hikoyasida Qobil bobo boshidan kechirgan voqea orqali ijtimoiy adolatsizlik, ojizlik va mansabdor shaxslar bilan munosabatlar tanqidiy badiiy yoritiladi [13]. O'quvchi dastlab oddiy yo'qotish voqeasini kuzatsa-da, matn ustida fikr yuritgan sari muammoning chuqur ijtimoiy sabablariga e'tibor qaratadi. Hikoya bilan ishlashda «Qahramonning qaysi harakati uning ahvolini ochib beradi?», «Hikoyadagi kulgi va achinish qanday uyg'unlashgan?» kabi savollar badiiy dalillarga tayanib mulohaza yuritishga undaydi.

Bu misollar turli davr adabiy merosini zamonaviy ta'limga mexanik tarzda olib kirish emas, balki matnni tahlil qilish madaniyatini shakllantirish uchun undan foydalanish mumkinligini ko'rsatadi. Yosh kitobxon asar qahramonlari xatti-harakatini muhokama qilar ekan, dalilni talqindan, muallif nuqtayi nazarini personaj so'zidan farqlashni o'rganadi. Natijada badiiy mutolaa axborot iste'molining passiv shaklidan mustaqil fikr ishlab chiqish jarayoniga aylanadi.

4. Elektron kutubxonalar va imkoniyatdan foydalanish mas'uliyati

Raqamli muhitning muhim afzalligi bilim resurslariga masofadan murojaat qilish imkoniyatini kengaytirishidir. O'zbekiston Milliy kutubxonasining elektron bazalari ilmiy va davriy nashrlar, kataloglar hamda boshqa axborot xizmatlariga yo'naltiruvchi tizimlarni taqdim etadi [14]. Bunday infratuzilma bosma kitobga jismoniy yaqin bo'lmagan foydalanuvchi uchun ham qidiruv va tanishish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq elektron katalog mavjudligi ma'lum kitobning to'liq matni har bir foydalanuvchi uchun cheklovsiz ochiq degani emas; resurslardan foydalanish huquqi va shartlari alohida tekshirilishi zarur.

Shu jihatdan smartfonni mutlaqo cheklashni kitobxonlikni rivojlantirishning yagona usuli deb baholash asosli emas. Telefonning o'zida elektron kitob, lug'at, ilmiy ma'lumotlar bazasi va audiomaterialdan foydalanish mumkin. Ayni paytda uzluksiz bildirishnomalar va parallel ko'ngilochar kontent diqqatni bo'lishi ehtimoli bor. UNESCOning ta'limda texnologiyadan foydalanish bo'yicha hisoboti texnik vositaning maqsadga muvofiqligi va u bilan bog'liq xatarlarni ta'lim natijasi nuqtayi nazaridan baholash zarurligini ta'kidlaydi [10]. Shu bois vazifa qurilmani mutlaq rad etish emas, uni o'qish maqsadiga bo'ysundirishdir.

MUHOKAMA

O'rganilgan manbalar mutolaa uchun ikki turdagi resursni - diqqatni saqlashga qulay muhit va matnni chuqur idrok etishga yordam beruvchi strategiyani - farqlash zarurligini ko'rsatadi. Bosma kitob ayrim sharoitlarda chalg'ituvchi omillarni kamaytirishi mumkin; raqamli matn esa qidiruv, izoh, moslashtirilgan shrift va masofadan kirish jihatidan muhim imkoniyat beradi. Biroq na qog'oz, na ekran o'z-o'zidan tanqidiy fikrlashni kafolatlaydi. Matnga beriladigan savollar, o'qishdan keyingi suhbat hamda o'quvchining o'z xulosasini dalillay olishi hal qiluvchi didaktik omillardandir [8,15].

Yoshlar o'rtasida mutolaani rivojlantirishda kitoblar sonini ko'paytirishning o'zi yetarli emas. Asarni anglash darajasi, turli talqinlarga munosabat, badiiy obrazni asoslash va o'qilgan materialni

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

hayotiy masalalar bilan bog'lash kabi mezonlar ham qo'llanishi kerak. Ta'lim jarayonida qisqa, maqsadli mutolaa bloklari, matn asosidagi munozara va yozma refleksiya usullari birgalikda ishlatilsa, elektron resurslardan foydalanish ko'proq ongli tus olishi mumkin. Bu tavsiyalar mazkur maqolada eksperimental sinovdan o'tkazilmagan bo'lib, tahlil qilingan adabiyotlar asosida ishlab chiqilgan amaliy takliflar sifatida talqin qilinishi lozim.

Birinchidan, talabalar uchun muayyan asarni o'qishdan oldin savol va maqsad belgilash tavsiya etiladi: matndan qanday fikr, qanday dalil va qanday badiiy usul aniqlanishi kerakligi oydin bo'lishi lozim. Ikkinchidan, chuqur o'qish talab qiladigan faoliyat davomida bildirishnomalarni cheklash va boshqa ilovalardan foydalanishni vaqtincha to'xtatish foydali tashkiliy choradir. Uchinchidan, mutolaadan keyin qisqa yozma xulosa tuzish, matndan dalil ko'rsatish va muqobil talqinni muhokama qilish tavsiya etiladi. To'rtinchidan, elektron manbalardan foydalanishda muallif, nashr, sana va manba ishonchliligini tekshirish odatiga alohida e'tibor qaratish kerak [9].

Oila, ta'lim muassasasi va kutubxona faoliyatini uzviy bog'lash ham dolzarbdir. Oila doirasidagi kitob haqida suhbat qiziqish uyg'otishi, dars jarayonidagi matn tahlili o'qilgan materialni tartibga solishi, kutubxona esa ishonchli resursga murojaat qilishni osonlashtirishi mumkin. Yoshlarga faqat «ko'proq kitob o'qi» deb murojaat qilishdan ko'ra, ularni o'z qiziqishiga mos matn topish, mazmunini talqin qilish va tanqidiy savol berishga yo'naltirish samaraliroq pedagogik yondashuv hisoblanadi. Mazkur fikrlar qat'iy statistik qonuniyat emas, balki ilmiy manbalar va adabiy ta'lim tajribasiga tayangan nazariy takliflardir.

XULOSA

Raqamli davr mutolaaning yakunlanishini emas, uning shakli, sur'ati va qo'llaniladigan strategiyalari o'zgarishini anglatadi. Smartfon va elektron kutubxonalar matn bilan tanishish imkoniyatini kengaytiradi; ayni paytda tezkor axborot oqimi diqqatni saqlash va o'qilgan materialni chuqur anglash masalalarini dolzarblashtiradi. Xalqaro tadqiqotlar bosma va elektron o'qish natijalarini baholashda matn turi, vaqt, topshiriq hamda raqamli dizayn xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ko'rsatmoqda [5,83].

Abdulla Avloniyning ma'rifiy qarashlari, Abdulla Qodiriyning romanidagi ijtimoiy-axloqiy ziddiyatlar va Abdulla Qahhor hikoyasidagi tanqidiy tasvir badiiy mutolaaning tarbiyaviy salohiyatini anglashga yordam beradi. Shuning uchun mutolaadan ko'zlangan asosiy natija o'qilgan sahifalar yoki saqlangan elektron fayllar miqdori emas, balki o'quvchining fikr yuritish, matndan dalil topish, axborotni tekshirish va ongli xulosa chiqarish qobiliyatidir. Eng maqbul yo'l bosma kitobning diqqatni jamlash imkoniyati bilan raqamli manbalarning qulay va keng qamrovli xususiyatlarini uyg'unlashtirishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Delgado P., Vargas C., Ackerman R., Salmerón L. Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension // Educational Research Review. - 2018. - Vol. 25. - P. 23–38. - DOI: 10.1016/j.edurev.2018.09.003.
2. Clinton V. Reading from paper compared to screens: A systematic review and meta-analysis // Journal of Research in Reading. - 2019. - Vol. 42, No. 2. - P. 288–325. - DOI: 10.1111/1467-9817.12269.
3. Singer L. M., Alexander P. A. Reading on Paper and Digitally: What the Past Decades of Empirical Research Reveal // Review of Educational Research. - 2017. - Vol. 87, No. 6. - P. 1007–1041. - DOI: 10.3102/0034654317722961.

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

4. Mangen A., Walgermo B. R., Brønnick K. Reading linear texts on paper versus computer screen: Effects on reading comprehension // International Journal of Educational Research. - 2013. - Vol. 58. - P. 61–68. - DOI: 10.1016/j.ijer.2012.12.002.
5. Furenes M. I., Kucirkova N., Bus A. G. A Comparison of Children's Reading on Paper Versus Screen: A Meta-Analysis // Review of Educational Research. - 2021. - Vol. 91, No. 4. - P. 483–517. - DOI: 10.3102/0034654321998074.
6. Ackerman R., Goldsmith M. Metacognitive regulation of text learning: On screen versus on paper // Journal of Experimental Psychology: Applied. - 2011. - Vol. 17, No. 1. - P. 18–32. - DOI: 10.1037/a0022086.
7. Liu Z. Reading behavior in the digital environment: Changes in reading behavior over the past ten years // Journal of Documentation. - 2005. - Vol. 61, No. 6. - P. 700–712. - DOI: 10.1108/00220410510632040.
8. Baron N. S. Reading in a digital age // Phi Delta Kappan. - 2017. - Vol. 99, No. 2. - P. 15–20. - DOI: 10.1177/0031721717734184.
9. OECD. 21st-Century Readers: Developing Literacy Skills in a Digital World. - Paris: OECD Publishing, 2021. - 213 p. - DOI: 10.1787/a83d84cb-en.
10. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education - A Tool on Whose Terms? - Paris: UNESCO, 2023. - URL: https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/technology (murojaat sanasi: 27.10.2026).
11. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. - Toshkent: Zabarjad Media, 2023. - 128 b. - ISBN 978-9943-7392-7-7.
12. Qodiriy A. O'tkan kunlar. - Toshkent: Navro'z, 2019. - 400 b. - ISBN 978-9943-5629-4-3.
13. Qahhor A. O'g'ri: hikoya. - ZiyoNET elektron kutubxonasi. - URL: https://library.ziyonet.uz/book/10326 (murojaat sanasi: 27.10.2026).
14. O'zbekiston Milliy kutubxonasi. Elektron bazalar portali. - URL: https://e-base.natlib.uz/ (murojaat sanasi: 27.10.2026).

Mualliflik huquqi egasi tomonidan ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.